

Маслівський поміщик Генріх Трітшель мав дуже ошатний маєток із неймовірної краси парком, а також зразкове польове і садово-городнє господарство. Свого часу він здобув вищу агрономічну освіту і сам особисто надавав дорадчі фахові послуги своїм сусідам-поміщикам. А у 1903 році хазяйновитий Генріх Генріхович виписав із-за кордону парового двигуна для водяного млина. Млин працював на річці Росаві, і скоріш усього був він підсубійним із підливним типом колеса. Тобто потрібно було спеціальними заслонами піднімати воду у річці для того щоб змусити його обертатись. Товарний виробіток такого млина був невисоким, тому прагматичний як і всі німці Трітшель (Генріх Трітшель мав пруське підданство) вирішив модернізувати свою борошномельну справу.

Двигуна Трітшель придбав найновішої конструкції, імовірно фірми «Моріц Гілле». Від залізниці механізм притягли у село на волах. Відтепер млин міг працювати використовуючи не тільки енергію води, але і енергію пари. Таким чином, його робота уже не залежала від сезонних чи погодних умов. До того ж, паливом для парового двигуна могли слугувати, так би мовити, дармові ресурси. Хоча б торф, яким були багаті околиці Маслівки, а також тирса, костра, тріски, лушпиння, солома. Цікаво, що до середини 70-х років поряд із тим місцем, де колись розташовувався млин, знаходилось озерце, яке теж мало назву Паровик. Воно зникло після великої повені 1978 року, яка істотно змінила навколишній ландшафт.

Невдовзі територія млина розрослась у ціле господарське містечко із виробничими і складськими приміщеннями та своєю залізничною колією для транспортування вантажів. Функцію поїзда виконували коні, які перетягували вагонетку до великого глиняного пакгауза. Ця гамазея була призначена для тривалого зберігання готової продукції. Залишки пакгауза або ж магазина (наголос ставився на другому складі цього слова) можна відшукати і нині.

Будівля млина мала два поверхи. Перший його рівень був цегляним, другий дерев'яним. Трітшель обладнав млин вальцьовими верстатами: плющильницями, дробарками, розсійниками. Скоріш усього знаходилось їх там близько дюжини. Тож і виробничих секторів у млині теж нараховувалось кілька: очисне відділення, борошномельне, крупорушка. Вірогідно, була і олійниця. Отже, на першому поверсі млина зерно очищалося і дробилось для борошна, круп чи дерті. На другому – подрібнену масу шліфували, розмелювали, провіювали. Млин виробляв до семи сортів борошна, кожен із яких мав своє маркування. Особливо цінувався питель або ж питльованка, тобто пшеничне борошно найвищого гатунку. Його та інші високоякісні сорти фасували у мішечки і на підводах відвозили на пристань у Ржищів. Варто зауважити, що Генріх Трітшель торгував борошном не тільки у своєму регіоні, а і продавав його за кордон. Крім того, облаштувавши млин просорушкою та іншим відповідним обладнанням, він потім дуже вигідно реалізовував пшоняну, пшеничну, ячмінну, манну крупи.

Млин працював у три зміни, і обслуговувало його більше сотні робітників: шеретувальних, вальцювальників, вагарів, вантажників. По три заступники мали майстер крупчатки, німець Рейнох та майстер усього борошномельного діла Троцький. Свої помічники були і у механіка Веремінського. Та слід підкреслити, що усі на цьому виробництві, незалежно від посад, дотримувались суворої дисципліни.

Звісно, що ті значні кошти, які Генріх Трітшель вклав у таке комерційне діло невдовзі обернулись йому сторицею. Тим не менш, у 1910 році він продає усю свою нерухомість, враховуючи економії «Луки» та «Костянтиново» і назавжди покидає не тільки Маслівку, а і цю країну взагалі. Що ж, якщо зважати на ті епохальні переміни, які безповоротно насувались на імперію, то вчинив він дуже мудро.

Новою власницею Маслівського помістя стала Надія Федорівна Короб'їна-Муравйова-Апостол. Нам вона відома як дочка знаменитого цукрозаводчика і мецената Федора Артемійовича Терещенка. Та і сама Надія Федорівна левову частку своїх прибутків віддавала на благодійні справи. Із цією ж метою вона здала в оренду і маслівського пароводяного млина. Орендувало його товариство Хорол і Сідероній, яке зобов'язувалось виплачувати власниці по 9 тис. крб. за кожні півроку користування млином та утримувати його у належному стані.

Як господарювали у млині Хорол і Сідероній сказати важко. Ніяких письмових підтверджень їх економічної діяльності не збереглося. Однак достеменно відомо, що лютнева революція, жовтневий переворот та громадянська війна геть нанівець звели цю сільську виробничу структуру. А за остаточного утвердження Радянської влади млин був у такому жалюгідному стані, що уже ніхто не хотів брати його в оренду.

У 1922 році Губраднаргосп віддав залишки млина у користування Маслівському агрономічному технікуму. Цей «осколок капіталізму» та ще 280 десятин землі, прирізані тим же Губраднаргоспом і стали тим економічним простором у якому мав виживати ще й рости щойно створений заклад. Підтримки від держави не було на протязі п'яти років, тож організатор закладу та перший його директор В.І. Іванов хапався за все, що могло б принести хоч якусь копійку. До того ж, профіль закладу, як суто агрономічний, тоді ще тільки визначався. А у 1920/1922 роках у Маслівку прибували навчатись і рільництву, і овочівництву, і садівництву, і тваринництву, і бджільництву. Також тут збирались готувати столярів, слюсарів, токарів, миловарів, чинбарів, майстрів борошномельної справи і навіть швачок.

Можна і не сумніватись, що ремонтом парової машини Василь Іванович займався сам: згодився досвід роботи у виробничих майстернях металургійних заводів Катеринославщини. Більше того, талановитий керівник В.І. Іванов не просто знайшов необхідних спеціалістів, але і зумів їх організувати для практично безкоштовної праці в умовах післявоєнної розрухи. Словом, завдячуючи тільки надлюдським зусиллям Василя Іванова та його помічників і однодумців заклад не тільки вижив, але й зайняв свою почесну нішу на ниві вітчизняної аграрної освіти.

Що ж до млина, то він знову запрацював і також у три зміни, виробляючи борошно, крупу, дерть. Більше того, там було відкрито контрольну лабораторію, яка перевіряла якість продукту. А вона була високою, адже борошно із маслівського млина знову пішло на експорт. Маслівський технікум почав заробляти валюту і на ці кошти придбав для аудиторій та дослідних лабораторій найсучасніше обладнання. Завідував млином у той час Петро Ісакович Співак.



Працівники маслівського пароводяного млина. У центрі – завідуючий П.І. Співак. 1924 р

Студенти теж працювали у млині, але тільки у нічні зміни. Тим не менш, від бажаючих трудитись ночами не було відбою. Ще б пак! Відробивши три зміни, студент отримував 3 крб. Цих грошей йому цілком вистачало для того, щоб цілий місяць пристойно харчуватись. Випускник Маслівки, відомий вітчизняний селекціонер із селекції плодово-ягідних культур, лауреат Державної премії СРСР Михайло Семенович Журавель через багато років згадуватиме: «Для того щоб стати вальцювальниками чи шеретувальними, потрібно було пройти стажування і витримати іспит. Без іспитів брали хіба у вантажники. І то сказати, за умови, що ти мав силу та вправність. То правда, що робота у млині була важкою, але ж і цікавою. А колишні вантажники, вальцювальники, шеретувальні згодом стали відомими селекціонерами та насіннєзнавцями...».



Трудова артіль: студенти - працівники млина. 1928 р.

Що ж, перемелюючи старе і як тоді здавалось уже не потрібне, млин засівав нове, для дня прийдешнього. У всякому разі у це вірилось. Однак у 30-х роках під тотальний прес терору потрапив і Маслівський аграрний заклад. На той час - Маслівський Інститут селекції і насінництва ім. К.А. Тімірязєва. У 1937 році заклад реорганізували у с/г технікум. Одна із причин такого драконівського рішення полягала у професорсько-викладацькому складі педагогічного колективу інституту. Адже там працювало чимало вітчизняних науковців, зокрема генетиків. Троє із них невдовзі будуть розстріляні.



Маслівський пароводяний млин із господарчими прибудовами. 30-ті рр

А що ж маслівський млин? На відміну від млина політичного, він і далі вірою та правдою служив своєму народові. Тепер він став власністю маслівського колгоспу ім. Сталіна. До того ж, це був і свого роду культурний центр для маслівчан. Адже на горішньому поверсі просторого житлового будинку для головних спеціалістів млина розмістився самодіяльний сільський театр. У репертуарі драмгуртка переважала українська класика. За спогадами сучасників неперевершено грав тоді Назара Стодолю студент Маслівського інституту красень Павло Майборода. Він же очолював інститутську футбольну команду. Ще одну вищу освіту Павло Макарович здобуде у військовій академії ім. Фрунзе. У званні підполковника він загине при обороні Ленінграда у 1942 році.

Друга Світова війна якраз і перегорне останню сторінку історії маслівського пароводяного млина. Хоч навіть в роки окупації він не припинив своєї роботи. А навесні 1942 року сюди влаштувався на роботу один із керівників легендарного корсунського підпілля Оксентій Хоменко. Підпілля мало назву «Комітет 103». Працюючи в млині Оксентій Хоменко налагодив зв'язок із партизанами Кузьми Щедрова («Рижого») та Кирила Солодченка («Баті»), які діяли у сусідньому Таганчанському лісі.

Не можна заперечити того факту, що окупаційна влада досить лояльно ставилась до виробничої дисципліни у млині. Можливо причина полягала у тому, що млин знаходився на досить віддаленій периферії від комендатури, яка розташувалась у сусідньому селі Козин. Та як би там не було, але в млині Оксентію Хоменку вдавалось приторговувати борошном. Він виручив за нього солідну суму на яку уже можна було придбати друкарську машинку. По неї підпільникам довелось їхати аж у Київ. Ще трудніше уявити, як вони її звідти таємно доставили. Із допомогою цієї машинки «Комітет 103» випустив 1095 листівок. Але не дрімало і гестапо. У липні 1943 року у Корсуні та навколишніх селах почались повальні арешти. Серед заарештованих були і організатори корсунського підпілля: Петро Марценюк, Юрій Бойко, Петро Нікітін, Ігор Змієвський.

Їх допитували вісім днів. Герої прийняли нелюдські муки, але нікого не видали. Отже Оксентій Хоменко зміг і далі працювати у маслівському млині аж до жовтня 1943 року. Саме тоді уже у Маслівці почались арешти. Зокрема, гестапо заарештувало і закатувало директора Маслівської с/г школи Йосипа Стефановича Падалку. Цю школу окупаційна влада відкрила на базі Маслівського с/г технікуму, і її слухачі не підлягали вивезенню на каторжні роботи до Німеччини. Прямих підтверджень зв'язку Йосипа Падалки із Оксентієм Хоменком не має. Можна тільки вибудовувати здогади, опираючись на дуже розрізнені архівні дані. Тим не менш, Оксентій Хоменко врятувався вдруге і згорнувши свою діяльність на млині пішов воювати у партизанський загін Баті.

А життя млина обірвалось у перших числах лютого 1944 року. Відступаючи, окупанти підірвали його. Про цю подію маслівчанин А.І. Михайленк згадував так: «Після вибуху на тому місці де стояв млин піднялось величезне полум'я. Листи заліза, яким він був укритий, теж вибухали і розлітались навколо на десятки метрів...» Крім млина, нацисти знищили весь господарчий комплекс села, а також підірвали і навчальний корпус Маслівського технікуму, колишнього інституту. А розташовувався він у маєтку збудованому ще їхнім співвітчизником Генріхом Трітшелем.

Після війни маслівські люди певний час їздили до млина у Козин або ж у Синявку. Та під кінець 40-х років маслівський колгосп налагодив роботу старого доброго водяного млина. Працював він приблизно на тому ж місці, де знаходився і млин довоєнний, тобто на окраїні села. І знову заслонами піднімалась вода у річці. І падала вона на велике дерев'яне колесо, а кам'яні жорна перетирали на борошно бідненькі повоєнні урожаї. Здається сама ріка часу повернула село назад, на початок

століття. Насправді ж, до кам'яних жорен народ довела розруха, викликана найстрашнішою із усіх придуманих людством воєн.

Краєзнавець О.М. Марчук згадує: «Завідував водяним млином Кіндрат Малюк. Був він весь білий: і борода, і волосся. Чи то від борошна таким став, чи то від старості. Я, малим, весь час просив батьків щоб відвезли мене до діда Кіндрата. Дуже вже мені подобалось дивитись як обертається млинове колесо, слухати як шумить вода та скриплять жорна. Я залюбки спостерігав і за дідом Кіндратом, коли він порався коло того хазяйства...».

Маслівський водяний млин добросовісно виробляв борошно аж до кінця 60-х років. Саме тоді маслівський колгосп, а згодом радгосп спорудив млина із електричним двигуном. Таких млинів згодом з'явилося навіть два, і один із них певний час працював у вищезгаданому дивом уцілілому старовинному пакгаузі. Однак виробляли електричні млини уже тільки одну дерть. Пропрацювали вони до кінця 90-х - початку 2000-х років. А тоді діяльність їх було згорнуто у зв'язку із великою заборгованістю маслівського радгоспу перед енергетиками. Та і взагалі - із розвалом самого радгоспу.

Що ж, а млин часу поступово перемолов і саму згадку про маслівські млини та маслівську борошномельну справу. Це нібито і закономірно. А із іншого боку якось гірко усвідомлювати той факт, що усі наші колишні економічні зрушення перетворюються тільки на спогади або навіть і на сторінку *incognita* власної історії. Принаймні, в межах цього села. Хоча, історія як відомо, рухається по спіралі. І хто знає, може в селі колись врешті теж знайдеться свій Генріх Трітшель. Хай навіть із іноземним підданством, аби лиш умів і хотів хазяйнувати.